

ДЕВИАНТНО И ДЕЛИНКВЕНТНО ПОВЕДЕНИЕ, ОТРАЗЕНИ В ИЗКУСТВОТО, В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ

Даниел Полихронов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София

DEVIANT AND DELINQUENT BEHAVIOR, REFLECTED IN ART, IN A PANDEMIC

Daniel Polihronov

Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Sofia, Bulgaria

** Настоящата публикация е реализирана в рамките на проект „Превенция и корекция на девиантно и делинквентно поведение, отразени в изкуството“, финансиран от Национална програма „Млади учени и постдокторанти“ на Министерс тво на образованието и науката (<https://www.mon.bg/bg/100542>), Факултет по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“*

Abstract: Globalisation envelops all spheres of social life – political, legal, economic and spiritual (educational, cultural, scientific, religious). It has both positive and negative sides. One of the negatives is the rapid spread of the coronavirus pandemic. The crisis caused by COVID-19 is destroying and transforming existing and activating new social models based on the achievements of information and communication technologies. This necessitates a greater attention to the deviant and delinquent behavior reflected in art, and their prevention and correction through art.

Keywords: deviant behaviour, delinquent behaviour, pandemic, art, social networking

В периода на извънредно положение в България станаме свидетели как ползването на основни човешки права, залегнали в Конституцията на Република България и Европейската конвенция за правата на човека, се превърна в девиантно (отклоняващо се от обществените норми; от лат. *deviare* – отклонявам се) и дори делинквентно (престъпно; от лат. *delinquo* – провинявам се) поведение¹. Актуален става въпросът за превенцията на девиациите и деликтите. Разрешаването му преминава неминуемо през духовната сфера чрез изкуството, което дава отражение на проблем а и чиито средства заместват отсъствието на това външно физическо общуване. Всяка среда подбира в зависимост от степента на отклоненията различните методи и средства, в които ще включи тези видове изкуства за съхраняване, промяна и въздействие на духовната сфера на децата.

В ракурса на теорията на възпитанието изкуството се възприема като „средство за сетивно-емоционално и духовно-естетическо формиране на личността“ [1]. От гледна точка на превантивната педагогика то е средство за диагностика, превенция и корекция, но и отражение на действителността (фиг. 1).

Изкуството въздейства на много фини нива върху личността, които нямат нищо общо с логиката, дясната хемисфера на мозъка. То е израз на вътрешната необходимост, разбираана като сила, „неотвратима воля за себеизразяване“ [2], еманципация и свобода; „духовна сила на обективното в изкуството“ [3]. „Когато религията, науката и моралът (...) биват разклатени и когато външните устои заплашват да рухнат, човекът отвърща поглед от външното и го насочва вътре в себе си.“ [4]. Тогава литературата, музиката и изкуството „се отвърщат от ограбеното от своята душа съдържание на съвременния живот и се насочват към сюжети и обкръжения, предоставящи пълна свобода на нематериалните стремежи и търсения на жадуващата душа“ [4].

Съвременната култура е динамична и разнолика. Според Е. Маранцман (2019): „Съвременният етап на развитие на културата е сложен и разнообразен. Нейният полифоничен хор все още не е развит така, че всичко да е подчинено на хармонията, където всеки е намерил своето място. На мнозина може да изглежда, че днес то е хаос от звуци. Но (...) древногръцкия смисъл именно от хаоса се ражда хармонията. И когато полифонията се слива в едно цяло, то в тогава в него човек иска да чуе себе си и Другия, иска да се наслаждава както на общността, така и на разликата един от друг!“ [5]. Именно такава възможност ни предоставя интернет, който съединява времето и пространството и сбъдва една отдавнашна мечта на човечеството – сливането на езици и култура, предопределено от съвременния ход на развитие [5].

¹ Настоящата публикация няма за цел да коментира законосъобразността на това явление.

Фигура 1. Значение на изкуството в превантивната педагогика

Социалните мрежи (Facebook, Instagram, Twitter, TikTok, Pinterest) избухнаха с множество различни публикации, свързани с контекста на живота, причинен от коронавируса – песни, стихотворения, картини, колажи, късометражни филми, анимации, шаржове, пародии, модни облекла и аксесоари, прически. Чрез своята специфика някои от тях се характеризират като култура, а други – като халтура. Начинът, по който те се предлагат, възприемат и въздействат, могат да бъдат или истинска култура, която променя, поддържа, съхранява духа на детето, или халтура, която понякога дори го профанизира и провокира у него действия, типични за девиантно поведение.

Бихме могли да говорим за формирането на нов вид изкуство – разглеждано в широк смисъл, като проява на талант, въображение, умение и опит – което в настоящите условия може да се нарече COVID изкуство. Спорен е въпросът дали това е изкуство или са творчески прояви, реплика в художествена форма на това, което преживява авторът като изблик на вътрешен протест, на неадекватни, спонтанни, стихийни процеси, определени от тази негова изключителност и нестандартност, в търсене на себе си в условия на пандемия и физическа изолация. Освен положителната енергия, която е израз на житейския опит и мъдростта на народа ни, насочена към повдигане и поддържане на духа, понякога те достигат до крайности, заредени и с отрицателен заряд.

Създаваните публикации са творчески прояви, част от които осмиват водещи в обществото фигури. И ако това не е делинквентно поведение като поругаването на държавните символи – химна, знамето, герба, то определено е девиация, защото се отклонява от общоприетите норми на поведение в обществото. Затова търпи и санкция от тези, чиито чест и достойнство се нарушават. Подобни постове в социалните мрежи не се възприемат от тях като девиантно поведение. Те влизат в общия инфотейнмънт (information – информация + entertainment – забавление -> информация, която забавлява) и се мултиплицират сред потребителите, което обезличава идентичността им и води до пагубния резултат – „Да се забавляваме до смърт“ [6]. Свидетели сме как културата и формите на педагогическото взаимодействие се обуславят помежду си в условията на ситуираната пандемия. Това поставя въпроса и за следването на определен некет – като резултат от възпитателния процес, но и като проява на възпитаност [7].

В търсене на нови пътища за забавление, независимост, себеизява, комуникация, творчество и одобрение сред референтната група – чрез събиране на харесвания – във виртуалните реалности младежите се ориентират към нови полета, нови модерни социални мрежи. И докато Instagram е вече значително позната социална мрежа за споделяне на снимки и видеа, то TikTok набира все по-голяма популярност сред младите хора и се превръща в своеобразно „младежко тайно общество“ в което те осъществяват своето бягство от възрастните. Това са нови условия, при които у младите хора излиза това, което имат формирано у себе си като модел на поведение.

Друг интересен феномен, наблюдаван в условията на извънредно положение, е обратната трансформация – как девиантни постъпки може да бъдат тълкувани като общественоприемливи и дори героични. Такива например са: безделието и „нищоправенето“, обосновани с италианската житейска философия *dolce far niente* – сладостта да не правиш нищо.

В електронна среда се формират и виртуални химерни групи. „Химерната група в училище е девиантна общност, построена по модела на асоциални, престъпни групи в обществото. (...) Нещо повече, детските химерни групи са по-изобретателни от тези на възрастните, и много по-мобилни от тях. Причината е, че държат като ключов фактор виртуалното пространство, без което е невъзможно едно съвременно дете и училище. Тяхната „химерност“, се определя, както от възможността да бъдат анонимни, така и възможността в необходимия момент да превърнат анонимното пространство в публично, чрез респекта, който внушават, и който е охраняван от страха“ [8].

Често виртуалните химерни групи излизат и извън виртуалното пространство. Показателите и признаците в организационно-структурно отношение на асоциалните групи от малолетни и непълнолетни правонарушители като фактор за формирането на девиантно и делинквентно поведение са представени от Г. Петров [9]. Събирането на младежите на групи очертава предпоставки за мултиплициране на пороците, (опити за) употреба на различни психоактивни вещества (това, което ги ограничава и им липсва по време на извънредното положение, те намират в забранените субстанции), шофиране с несъобразена скорост – прояви на делинквентно поведение, като изход от нарушените им права.

Липсата на осъзнатост в приложението на мерките от извънредното положение отключва прояви, които родителите или не са виждали у своите деца, или можеше да не се проявят при други обстоятелства. Обстановката предопределя отговорността и криворазбраната свобода. Оттук и начинът, по който всичко, което се изкривява пропада и отключва други процеси – антиобществени.

Една от основните причини за появата на „нови“ девиации и деликти се корени именно в грешния подход на въвеждане на забраните и задълженията. Затова и призивите – да не се излиза от къщи, хората да не се събират на обществени места, да не пътуват и т.н. остават неразбрани. „Нашите твърдения могат да се превърнат в самоизпълняващи се предсказания“, защото „мозъкът ни не е способен да възприема думата „не“, това е невъзможна задача, защото мозъкът може да илюстрира само „не мисли за“. Той не е в състояние да премахва“ [10]. Директното въвеждане на забраните с отрицанията „не“ и „недей“ може да бъде избегнато чрез разговори, съвети и обяснения, чрез които да се постигне осъзнатост и доверие. По този начин ще се постигнат по-добри резултати в комуникацията.

Динамиката във времето и събитията, които ни заобикалят, поставят необходимостта от адаптиране към новата социална среда, която в новите условия ни е чужда. Фаталната среща с действия, които не съответстват на понятийните представи, изисква ориентиране към изкуството за осъществяването на по-висш хуманен пробив в наранената психика на хората, останали в изолация. Във и чрез изкуството може да се осъществи пълноценна социализация, взаимодействие и опознаване на ценностите.

References:

1. Boyadzhieva, N., *Izkustvo I vazpitanie, Vazpitanieto. Sadarzhatelni I protsesualni izmereniya*. Sast.: S. Chavdarova-Kostova, Sofia, 2016, str. 76.
2. Kandinski, V., *Za duhovnoto v izkustvoto*, Sofia, 2016, str. 86.
3. Kandinski, V., *Za duhovnoto v izkustvoto*, Sofia, 2016, str. 130.
4. Kandinski, V., *Za duhovnoto v izkustvoto*, Sofia, 2016, str. 46.
5. Marantsman, E., K. Pigrom, S. Sedova, L. Gurvits, *Otrazhenie kulturyi v sovremennom gumanitarnom obrazovanii. Uchebno-metodicheskoe posobie*. Pod red. E. Marantsman, Sankt-Peterburg, 2019, str. 5-6.
6. Postman, N., *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*, USA, 1985.
7. Gospodinov, V., *(N)Etiket I vazpitanie s focus kam yunoshite*, Sofia, 2011.
8. Gyuyiyska, V., N. Tsankov, *Himernite grupi v uchilishte. Sotsiogeneza na deviantnostta*, Blagoevgrad, 2017, str. 60.
9. Petrov, G., *Detskata prestapnost*, V. Tarnovo, 1998, str. 196-206.
10. Molbert, Sh., M. Syoblom, *Fokusirano kam resheniya obrazovanie*, Sofia, 2006, str. 130.